

DOI: <https://doi.org/10.36719/2789-6919/20/114-117>**Fidan Səfərli**

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında

Dövlət İdarəçilik Akademiyası

magistrant

fidansafar50@gmail.com

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ VƏTƏNDAŞLIĞI, AZƏRBAYCAN
RESPUBLİKASININ VƏTƏNDAŞLIQ HAQQINDA QANUNVERİCİLİYİNDƏ
VƏTƏNDAŞLIĞIN ƏLDƏ EDİLMƏSİ VƏ XİTAMI ÜÇÜN ƏSASLAR**

Xülasə

Dövlətin dövlət kimi tanınması üçün bir sıra zəruri şərtlər vardır. Bunlardan biri də vətəndaşlıq məsələsidir. Dövlətin siyasi rejim forması öz əksini vətəndaşlıqda tapır. Belə ki, qeyri-demokratik rejimli dövlətlərdə vətəndaşlara hüquq və azadlıqlar məhdud şəkildə, yaxud da formal xarakterli siyasi hüquqlar bəyan edilsə, demokratik rejimli dövlətlərdə isə vətəndaşlara geniş hüquq və azadlıqlar bəyan edilir və onların siyasi hüquqları təmin olunur. Demokratik-hüquqi dövlət quruculuğu yolunu seçmiş Azərbaycan Respublikası istər dövlətdaxili, istərsə də tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrlə öz vətəndaşlarına geniş sosial-siyasi hüquq və azadlıqlar elan etmişdir. Bunu Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası və “Azərbaycan Respublikasının vətəndaşlığı haqqında” qanun da bir daha təsdiq edir. Beynəlxalq arenada bir müstəqil dövlət kimi tanınan Azərbaycan Respublikası bu sahədə inkişaf etmiş dövlətlərin təcrübəsindən geniş istifadə edir.

***Açar sözlər:** vətəndaş, ikili vətəndaşlıq, əcnəbi, vətəndaşsızlıq, vətəndaşlığın qəbulu, torpaq hüququ, qan hüququ*

Fidan Səfərli

The Academy of Public Administration under

the President of the Republic of Azerbaijan

master student

fidansafar50@gmail.com

**Citizenship of the Republic of Azerbaijan, grounds for acquisition and termination of
citizenship in the citizenship legislation of the Republic of Azerbaijan**

Abstract

There are a number of necessary conditions for a state to be recognized as a state. One of them is the issue of citizenship. The form of political regime of the state is reflected in citizenship. Thus, if the rights and freedoms of citizens are declared in a limited way or formal political rights in non-democratic regime states, then in democratic regime states, wide rights and freedoms are declared to citizens and their political rights are ensured. Having chosen the path of democratic-legal state-building, the Republic of Azerbaijan has declared broad socio-political rights and freedoms to its citizens, both within the state and with the international agreements it is a supporter of. This is once again confirmed by the Constitution of the Republic of Azerbaijan and the Law “On Citizenship of the Republic of Azerbaijan”. The Republic of Azerbaijan, known as an independent state in the international arena, widely uses the experience of developed countries in this field.

***Keywords:** citizen, dual citizenship, foreigner, statelessness, acceptance of citizenship, right to land, right to blood*

Giriş

“Vətəndaş” məfhumu öz mənbəyini lap qədim dövrlərdən götürür. Belə ki, hələ bizim eradan əvvəl demokratik dövlət kimi formalaşan Afina dövlətinin tarixinə nəzər salmaqla bunun bir daha

şahidi olaraq Afina əhalisi bir neçə qruplara bölünürdü. Bu qruplar içərisində geniş hüquqlara malik olan azad əhali qrupu idi. Həmçinin azad əhali arasında da vətəndaşlığın bir sıra əsasları var idi. Afina vətəndaşı olan valideynlərdən doğulan şəxslər tam hüquqlu hesab olunurdular (1).

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının 52-ci maddəsində Azərbaycan Respublikası vətəndaşlığının anlayışı verilmişdir. Orada deyilir: “Azərbaycan dövlətinə mənsub olan, onunla siyasi və hüquqi bağlılığı, habelə qarşılıqlı hüquq və vəzifələri olan şəxs Azərbaycan Respublikasının vətəndaşıdır” (Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası, 2016).

Vətəndaşlığa qəbul etmək və vətəndaşlıqdan xaric etmək məsələsi dövlətin müvafiq qanunvericiliyi ilə nizama salınır. Vətəndaşlıq fiziki şəxsin öz dövləti ilə hüquqi əlaqəsi olduğu təqdirdə, adətən insanın doğulması ilə başlanır, onun ölümünə kimi davam edir. Vətəndaşlar olduğu yerdən asılı olmayaraq, öz dövlətinin suveren hakimiyyətinin təsiri altında hesab olunurlar.

Vətəndaşlıq ilə əlaqədar məsələlər, xüsusən də vətəndaşlığın əldə edilməsi, dəyişdirilməsi və itirilməsi məsələləri hər bir dövlətin öz daxili qanunvericiliyinə əsasən həll edilməklə yanaşı Beynəlxalq normalarla və müqavilələrlə də tənzimlənir. BMT Baş Məclisinin 1957-ci ildə qəbul edilmiş “Ərli qadınların vətəndaşlığı haqqında Sazişə əsasən iştirakçısı olan dövlətlərin vətəndaşları arasında nikahın bağlanması və ya pozulması, habelə kişinin vətəndaşlığının dəyişdirilməsi qadının vətəndaşlığına təsir göstərmir” (3).

Bir dövlətin vətəndaşı, başqa dövlətin vətəndaşlarından olan və ya vətəndaşlığı olmayan uşağı övladlığa qəbul edərkən, övladlığa götürülən, övladlığa götürənin vətəndaşlığını qəbul edir. Vətəndaşlığa malik olmayan və ya vətəndaşlığını dəyişdirmək istəyən şəxs yalnız özünün tələbi üzrə və vətəndaşı olduğu dövlətin müvafiq orqanlarının xüsusi aktına əsasən vətəndaşlıq əldə edə bilər və ya vətəndaşlığı dəyişdirə bilər.

Vətəndaşlığın itirilməsi məsələsi ya şəxsin vətəndaşlıqdan çıxarılması haqqında məhkəmə və ya başqa səlahiyyətli dövlət orqanının qərarı əsasında, ya avtomatik qaydada müəyyən fakt əsasında nikahın bağlanıb pozulması nəticəsində, ya da əhali mübadiləsi köçürülməsi kimi tədbirlərlə əlaqədar olaraq mümkündür.

İkili vətəndaşlıq fiziki şəxsin eyni zamanda iki dövlətin vətəndaşlığında olmasını nəzərdə tutan hüquqi vəziyyətdir. Lakin, bu cür hal bir qayda olaraq bütün dövlətlərdə qəbul edilmir. Hər bir dövlətin konstitusiyasında, qanunlarında konkret olaraq bu məsələyə münasibət müəyyən edilir. Yəni bu ya digər məsələlər hər bir dövlətin haqqında qanunvericiliyində daha dolğun olaraq öz əksini tapır (Məlikova, Nəbiyev, 2005: 228).

Azərbaycan Respublikasının da vətəndaşlıq haqqında qanunvericiliyi mövcuddur və vətəndaşlıq məsələləri bu qanunvericiliklə müəyyənləşdirilir. Azərbaycan Respublikasının vətəndaşlıq haqqında qanunvericiliyi Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasından, “Azərbaycan Respublikasının vətəndaşlığı haqqında” Azərbaycan Respublikasının qanunundan və digər müvafiq qanunvericilik aktlarından ibarətdir.

Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi Azərbaycan Respublikası vətəndaşlığına mənsubiyyəti müəyyənləşdirməklə yanaşı, Azərbaycan Respublikası vətəndaşlığının əldə edilməsi, bərpası və Azərbaycan Respublikasının vətəndaşlığına xitam vermək barədə əsasları da müəyyənləşdirir.

Azərbaycan Respublikası vətəndaşlığının əldə edilməsi iki qaydada həyata keçirilir: anadangəlmə yolu ilə və qəbuletmə yolu ilə.

Anadangəlmə yolu ilə vətəndaşlığın əldə edilməsi beynəlxalq təcrübədə olduğu kimi iki prinsipə əsaslanır: “Qan hüququ” prinsipi və “Torpaq hüququ” prinsipi.

“Qan hüququ” prinsipinə əsasən anadangəlmə yolu ilə vətəndaşlığın əldə edilməsi Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 52-ci maddəsində öz əksini tapmışdır. Bu maddəyə əsasən Azərbaycan Respublikasının vətəndaşlarından doğulmuş şəxs Azərbaycan Respublikasının vətəndaşıdır. Həmçinin valideynlərindən biri Azərbaycan Respublikasının vətəndaşı olan şəxs Azərbaycan Respublikasının vətəndaşıdır.

“Torpaq hüququ” prinsipinə əsasən anadangəlmə yolu ilə vətəndaşlığın əldə edilməsi, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 52-ci maddəsinə əsasən Azərbaycan Respublikasının ərazisində

vətəndaşıdır, yəni valideynlərinin vətəndaşlarından asılı olmayaraq Azərbaycan Respublikasının ərazisində anadan olan uşaq Azərbaycan Respublikasının vətəndaşlığına qəbul edilir.

Azərbaycan Respublikası ərazisində olan hər iki valideyni naməlum uşaq Azərbaycan Respublikasının vətəndaşıdır.

Azərbaycan Respublikası vətəndaşlığının qəbul etmə yolu ilə əldə edilməsi də öz növbəsində iki prinsip əsasında həyata keçirilir: ailəvi prinsip və qeyri-ailəvi prinsip.

Ailəvi prinsipə əsasən Azərbaycan Respublikasının vətəndaşı olan hər hansı bir şəxs xarici dövlətin vətəndaşı olan uşağı övladlığa götürürsə, həmin uşaq Azərbaycan Respublikasının vətəndaşlığını əldə edir. Övladlığa götürülən bu uşaq 14 yaşına çatdıqda vətəndaşlıq barədə onun şəxsi fikri nəzərə alınır.

Azərbaycan Respublikasının vətəndaşları əcnəbi və ya vətəndaşlığı olmayan uşağı övladlığa götürürlərsə, uşaq Azərbaycan Respublikasının vətəndaşlığını əldə edir. Əgər əcnəbi uşağı və ya vətəndaşlığı olmayan uşağı övladlığa götürən ər-arvaddan biri Azərbaycan Respublikasının vətəndaşıdırsa, digəri isə vətəndaşlığı olmayan şəxsdirsə, həmin uşaq Azərbaycan Respublikasının vətəndaşlığını əldə etmiş olur (5).

Həmçinin, əcnəbi uşağı və ya vətəndaşlığı olmayan uşağı övladlığa götürən ər-arvaddan biri Azərbaycan Respublikasının vətəndaşıdırsa, digəri isə əcnəbidirsə, həmin uşaq övladlığa götürənlərin razılığı ilə Azərbaycan Respublikasının vətəndaşı olan uşağı övladlığa götürənlərin razılığı ilə əldə edə bilər.

Azərbaycan Respublikasının vətəndaşı olan uşağı övladlığa götürən ər-arvadın hər hansı biri Azərbaycan Respublikasının vətəndaşıdırsa, digəri isə əcnəbidirsə, övladlığa götürülən uşaq Azərbaycan Respublikasının vətəndaşlığını saxlayır. Ancaq övladlığa götürənlərin vəsatəti ilə uşaq Azərbaycan Respublikasının vətəndaşlığından çıxarılabilir.

Qeyri-ailəvi prinsipə əsasən Azərbaycan Respublikası vətəndaşlığının əldə edilməsi əcnəbi və yaxud vətəndaşlığı olmayan şəxsin öz iradəsinə qanun əsasında həyata keçirilir. Azərbaycan Respublikasının vətəndaşlıq haqqında qanunvericiliyi müddəaları müqavilələri irəli gələn müddəaları rəhbər tutaraq əcnəbilərin və vətəndaşlığı olmayan şəxslərin Azərbaycan Respublikasının vətəndaşlığı əldə etmələrini müəyyənləşdirmişdir.

Azərbaycan Respublikasının ərazisində son beş il ərzində yaşayan və Azərbaycan Respublikasının dövlət dilini bilməsi haqqında sənəd təqdim edən və vətəndaşlığı olmayan şəxs mənşəyindən, irqi və milli mənsubiyyətindən, cinsindən, təhsilindən, dinə münasibətindən, siyasi və başqa əqidələrindən asılı olmayaraq "Azərbaycan Respublikasının vətəndaşlığı haqqında" qanununa müvafiq surətdə öz vəsatəti ilə Azərbaycan Respublikası vətəndaşlığına qəbul edilə bilər.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 109-cu maddəsinin 20-ci bəndinə əsasən vətəndaşlıq məsələləri Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin səlahiyyətlərinə daxildir. "Azərbaycan Respublikasının vətəndaşlığı haqqında" qanuna əsasən əvvəllər Azərbaycan Respublikasının vətəndaşı olmuş və ya Azərbaycan Respublikası vətəndaşlığına xitam verilmiş şəxsin vəsatəti ilə qanunvericilikdə müəyyən olunmuş bir sıra məhdudiyyətlər nəzərə alınmaqla Azərbaycan Respublikasının vətəndaşlığına bərpa olunmaq hüququ vardır.

Azərbaycan Respublikasının vətəndaşlığının əldə edilməsi göstərdiyimiz əsaslardan başqa, həm də Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı Beynəlxalq münasibətlərdən irəli gələn bir sıra əsaslarla da müəyyən edilir.

Azərbaycan Respublikasının vətəndaşlıq haqqında qanunvericiliyi Azərbaycan Respublikasının vətəndaşlığına xitam verilməsi əsaslarını da müəyyənləşdirir ("Azərbaycan Respublikasının vətəndaşlığı haqqında" Azərbaycan Respublikasının qanunu, 1998).

Azərbaycan Respublikasının vətəndaşlığına bir sıra hallarda xitam verilir:

1. Azərbaycan Respublikasının vətəndaşlığından çıxmaq nəticəsində;
2. Azərbaycan Respublikasının vətəndaşlığını itirməsi nəticəsində;
3. Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq münasibətlərində nəzərdə tutulmuş əsaslar olduqda;
4. "Azərbaycan Respublikasının vətəndaşlığı haqqında" Azərbaycan Respublikasının qanununda nəzərdə tutulmuş digər əsaslar olduqda.

Azərbaycan Respublikasının vətəndaşlığından çıxma Azərbaycan Respublikasının vətəndaşlığı haqqında qanunla müəyyənləşdirmiş qaydada şəxsin vəsatəti əsasında həyata keçirilir. Əgər Azərbaycan Respublikasının vətəndaşlığından çıxmaq barəsində vəsatət qaldıran şəxsin dövlət və ya ictimai təşkilatlar qarşısında icra edilməmiş öhdəlikləri varsa, onun vətəndaşlıqdan çıxmaq haqqında vəsatəti rədd edilə bilər.

Əgər Azərbaycan Respublikasının vətəndaşlığından çıxmaq barəsində vəsatət qaldıran şəxs cinayət törətmişdirsə, eləcə də haqqında məhkəmənin qanuni qüvvəyə minmiş və icra edilməli olan hökmü varsa, yaxud da onun vətəndaşlıqdan çıxması Azərbaycan Respublikasının dövlət təhlükəsizliyi mənafeələrinə ziddirsə, həmin hallar aradan qaldırılana qədər vətəndaşlıqdan çıxmağa yol verilmir.

Azərbaycan Respublikasının vətəndaşlığına xitam verilərkən, vətəndaşlıqdan çıxan şəxs Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyində nəzərdə tutulmuş qaydada və məbləğdə dövlət rüsumu ödəyir (İnsan hüquqları haqqında Beynəlxalq Bill, 1998).

Nəticə

Beləliklə, Azərbaycan Respublikasının vətəndaşlığı, onun əldə edilməsi, bərpası, xitam olunması əsaslarını araşdırdıq. Azərbaycan Respublikasının vətəndaşlığı həm anadangəlmə yolu ilə, həm də qəbuletmə yolu ilə əldə edilir. Bunlar vətəndaşlıq haqqında qanunvericilikdə müəyyənləşdirilir. Eyni zamanda Azərbaycan Respublikasının vətəndaşlığına xitam olunma əsasları da vətəndaşlıq haqqında qanunvericiliklə müəyyənləşdirilir və bunun üçün zəruri şərtlər mövcuddur. Azərbaycan Respublikasında vətəndaşlıq məsələləri barəsində qərarlar qəbul edən orqanların fəaliyyət prosesi bir qədər mürəkkəb prosesdir. Lakin, bu o demək deyildir ki, vətəndaşlıq məsələlərinin həlli problemlə bir məsələdir. Əslində onun belə mürəkkəbliyi ondan ibarətdir ki, vətəndaşlığı qəbul, bərpa və vətəndaşlığın xitamı zamanı bu hal hərtərəfli araşdırılmalı və zəruri şərtlərə əməl olunmalıdır. Bu məsələlər Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, onun İcra Aparatındakı Vətəndaşlıq Məsələləri Komissiyası, Daxili İşlər Nazirliyi, Xarici İşlər Nazirliyi və Milli Təhlükəsizlik Nazirliyinin iştirakı ilə həll edilir. Nəticədə qanunvericiliklə müəyyən edilmiş şərtlər nəzərə alınmaqla yekun qərar çıxarılır.

Ədəbiyyat

1. <https://www.coe.int/en/web/compass/citizenship-and-participation>
2. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. (2016). Bakı.
3. https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/eu-citizenship_en
4. Məlikova, M., Nəbiyev, E. (2005). Xarici ölkələrin dövlət və hüquq tarixi. Bakı: "Elm və Həyat" nəşriyyatı, 464 s.
5. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 30.08.1999-cu il tarixli 189 №-li fərmanı ilə təsdiq edilmiş "Azərbaycan Respublikasının vətəndaşlığı məsələlərinə baxılması və onların həlli qaydaları haqqında". (1999). Əsasnamə. Bakı.
6. "Azərbaycan Respublikasının vətəndaşlığı haqqında". (1998). Azərbaycan Respublikasının qanunu. Bakı: Qanunlar külliyyatı, 5 kitab.
7. İnsan hüquqları haqqında Beynəlxalq Bill. (1998). BMT-nin Azərbaycan Nümayəndəliyi. Bakı.

Göndərildi: 27.02.2023

Qəbul edildi: 15.04.2023